

Kanon krajoznawczy województwa podkarpackiego

I. Wstęp.

1. Definicja.

Kanon /z łac./ oznacz prawidłó, zasadę, regułę, obowiązujący wzór, tradycyjny wzorzec. Z greckiego zaś miarę, wzorzec. Encyklopedie, słowniki, leksykony podają kilka, a nawet kilkanaście znaczeń z różnych dziedzin, /filozofii, logiki, religii, sztuk plastycznych, muzyki, poligrafii/.

Dla celów krajoznawczych najbliższym określeniem będzie przyjęty wzór, wykaz, spis, wybór. Nazwanie „kanonem” spisu, wykazu obiektów nie jest najwłaściwsze, niezbyt wiernie oddaje znaczenie tego słowa. Na uzasadnienie użycia takiego określenia podaję podobny przykład stosowania w literaturze „kanonu literatury pięknej” jako wykazu arcydzieł literatury polskiej i światowej.

Wydany w 2000 r. książką „Kanon Krajoznawczy Polski” nie jest ani albumem, ani przewodnikiem. jest swego rodzaju informatorem krajoznawczym zawierającym syntetyczne opisy, charakterystyki ponad 600 obiektów krajoznawczych znajdujących się w 390 miejscowościach i 22 parkach narodowych.

Proponowany w tytule wystąpienia „Kanon krajoznawczy województwa podkarpackiego” będzie pewnego rodzaju wykazem, spisem najciekawszych w naszym regionie obiektów i miejsc szczególnie interesujących.

2. Wybór, podział i klasyfikacja obiektów krajoznawczych.

Dla uporządkowania wybranych i przyjętych do „kanonu” obiektów krajoznawczych, miejsc i miejscowości szczególnie interesujących przyjęto podział zaprezentowany w cyt. „Kanonie Krajoznawczym Polski”, częściowo go rozszerzając.

Z grupy kilkuset obiektów zabytkowych i szczególnie interesujących pod względem krajoznawczym, przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym woj. podkarpackiego wybrano budowle i obiekty, które wyróżniają się historią, formą architektoniczną, wartością artystyczną, oryginalnością lub prezentujące charakterystyczne dla naszego województwa i regionu Podkarpacia cechy budownictwa. Z muzeów wybrano większe, posiadające najbardziej wartościowe zbiory, charakterystyczne dla danej tematyki regionu. Zdecydowanie szerszy tematycznie obszar obejmuje grupa ostatnia, w której występują „inne obiekty, miejscowości i miejsca szczególnie interesujące”. Są w niej najciekawsze, wyróżniające się walorami widokowymi, charakterystyczne dla Podkarpacia unikatowe obiekty: rezerваты i pomniki przyrody, punkty widokowe, budowle współczesne, miejsca kultu religijnego, i inne.

a/ obiekty wpisane na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

b/ miasta najciekawsze pod względem krajoznawczym,

c/ parki narodowe i parki krajobrazowe,

d/ obiekty zabytkowe,

e/ muzea,

f/ inne obiekty, miejscowości i miejsca szczególnie interesujące.

II. Kanon krajoznawczy województwa podkarpackiego

a/ obiekty wpisane na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO

Spośród kilkuset obiektów wpisanych do tej pory na listę UNESCO w świecie, kilkanaście to obiekty i miejsca unikalne z naszego kraju. Dwa z nich z woj. podkarpackiego wpisane zostały na listę 3 lipca 2003 r.

1. Blizne - kościół drewniany, w stylu późnogotyckim z XV/XVI w. Wraz z kilkoma innymi zabytkowymi obiektami stanowi bardzo ciekawy zespół. Położony przy drodze głównej z Rzeszowa do Brzozowa.

2. Haczów - kościół drewniany w stylu późnogotyckim z II połowy XV w. Ze względu na swą wielkość oraz inne walory artystyczne jest największym późnogotyckim kościołem drewnianym w Polsce. Widoczny w krajobrazie wsi.

b/ miasta najciekawsze pod względem krajoznawczym

1. Przemyśl - miasto o wybitnych walorach krajoznawczych, historycznych i krajobrazowych. Wśród wielu obiektów na szczególną uwagę zasługują:

- katedra rzymsko-katolicka pw. św. Jana Chrzciciela,
- katedra bizantyjsko-ukraińska,
- kościół Karmelitów pw. św. Teresy,
- wzgórze zamkowe,
- Muzeum Diecezjalne,
- muzeum okręgowe,
- kopiec tatarski i fort XVI „Zniesienie”,
- zespół cmentarzy z I i II wojny światowej,

2. Jarosław - bardzo ciekawy układ urbanistyczny miasta, wiele zabytków, szczególnej uwadze poleca się:

- rynek, ratusz i ulica Grodzka,
- renesansowa kamienica Orsettich - muzeum,
- podziemna tras turystyczna,
- cerkiew prawosławna Opieki NMP,
- zespoły kościelno-klasztorne: Jezuitów, Dominikanów, Benedyktynów, Reformatów,

3. Krosno - bardzo stara osada, prawa miejskie otrzymała w I poł. XIV w. Obiekty godne zwiedzenia:

- rynek z zabytkowymi podcieniowymi kamienicami,
- kościół nawiedzenia NMP z kaplicą Oświęcimów i klasztorem Franciszkanów,
- późnogotycki kościół parafialny św. Trójcy z dzwonnica i plebanią,
- kościół Podwyższenia Krzyża Św. z klasztorem Kapucynów,
- Muzeum Podkarpackie z bardzo cenną kolekcją lamp naftowych,

4. Rzeszów - stolica województwa, stara osada, miasto o 650 letniej historii.

- rynek, ratusz,
- podziemna trasa turystyczna,
- siedem muzeów i stałych ekspozycji muzealnych,
- zamek i letni pałacyk Lubomirskich,
- kościół i klasztor Bernardynów,
- gotycko-barokowy kościół parafialny,
- dawny konwent Pijarów,

5. Sanok - wczesnośredniowieczny gród, wzmiankowany już w XII wieku. Wiele obiektów godnych zwiedzania:

- zamek - Muzeum Historyczne,
- Muzeum Budownictwa Ludowego,
- cerkiew par. greckokatolicka Św. Trójcy, obecnie prawosławna,
- zespół klasztoru Franciszkanów,
- zabytkowa zabudowa rynku i otaczających ulic,

c/ parki narodowe i parki krajobrazowe

1. Bieszczadzki Park Narodowy:

- o Tarnica,
- o Połonina Wetlińska,
- o Przełęcz Wyżniańska,
- o Ośrodek Kultury Turystyki Górskiej PTTK w Ustrzykach Górnych,
- o Bieszczadzkie Muzeum Przyrodnicze w Ustrzykach Dolnych,

2. Magurski Park Narodowy:

- o Krempna - cerkiew drewniana i cmentarz wojenny z I wojny światowej,
- o Kotań - cerkiew i lapidarium,
- o rezerwat krajobrazowy „Kornuty”
- o pomnik przyrody „Diabli Kamień” k. Folusza,
- o przełom Wisłoki na pd. od Myscowej,

3. Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy.

4. Park Krajobrazowy Gór Słonnych.

5. Park Krajobrazowy Doliny Sanu.

6. Jaśliski Park Krajobrazowy.

7. Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy.

8. Park Krajobrazowy Lasy Janowskie /częściowo/.

9. Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej /częściowo/.

10. Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego.

11. Południoworostoczański Park Krajobrazowy /częściowo/.

12. Park Krajobrazowy Pasma Brzanki /częściowo/.

d/ obiekty zabytkowe:

1. Baranów Sandomierski - zamek Lubomirskich - muzeum.

2. Borek Stary - kościół i klasztor Dominikanów.

3. Czerteż k. Sanoka - cerkiew drewniana.

4. Julin - zabytkowa leśna osada myśliwska Potockich.

5. Kalwaria Paławska - zespół klasztoru Franciszkanów z kalwarią.

6. Krasieczyn - zespół zamkowo- parkowy Krasickich.

7. Leżajsk - zespół klasztoru Bernardynów.

8. Posada Rybotycka k. Birczy - gotycko-renesansowa murowana cerkiew obronna.

9. Pruchnik k. Jarosławia - zabytkowe budownictwo drewniane z domami podcieniowymi.

10. Przecław - zamek - pałac Ligęzów i Rejów.

11. Przeworsk - zespół klasztoru Bożogrobców z repliką grobu Chrystusa.

12. Sieniawa - zespół pałacowo- parkowy Czartoryskich.

13. Tarnobrzeg - zabytkowy kościół Dominikanów i pałac Tarnowskich w Dzikowie.

e/ muzea:

1. Bóbrka k.Krosna - Skansen Kopalnictwa i Przemysłu Naftowego.
2. Dubiecko - Muzeum Biograficzne Ignacego Krasickiego.
3. Kolbuszowa - Muzeum Kultury Ludowej.
4. Łańcut - Muzeum wnętrz pałacowych i Muzeum powozów w Ordynacji Potockich.
5. Łancut - Muzeum Judaistyczne.
6. Markowa k. Łańcuta - zabytkowa zagroda, mini skansen.
7. Przeworsk - Muzeum Pożarnicze i muzeum w pałacu Lubomirskich.
8. Radruż k.Horyńca - muzeum, cerkiew drewniana z murem obronnym.
9. Stalowa Wola - Rozwadow - Muzeum Regionalne w pałacu Lubomirskich.
10. Żarnowiec k. Krosna - Muzeum Marii Konopnickiej.

f/ inne obiekty, miejscowości i miejsca szczególnie interesujące:

1. Besko - przełom Wisłoka.
2. Bezmiechowa k. Leska - dawny ośrodek sportów szybowcowych.
3. Boguchwała - pałac Lubomirskich i kościół zabytkowy.
4. Brzezówka - pałac Skrzeczyńskich.
5. Cewków - sanktuarium Miłosiernego Serca Pana Jezusa.
6. Cmolasy - zabytkowy kościół Św. Stanisława.
7. Czarnorzeki k. Krosna - rezerwat przyrody „Prządki” i ruiny zamku Kamieniec.
8. Czudec - zabytkowy kościół i układ urbanist. rynku, pałac Wiktorów.
9. Dębowiec - sanktuarium M.B.Sałyńskiej.
10. Dukla - zabytkowy pałac Mniszchów, muzeum, zabytkowe kościoły, cmentarz wojenny,
11. Gawłuszowice - kościół drewniany.
12. Iwonicz Zdrój - zabytkowe centrum uzdrowiska.
13. Jaćmierz - sanktuarium Maryjne.
14. Jaśliska - ślady dawnego układu urbanistycznego miasteczka z drewnianą zabudową podcieniową.
15. Jurowce - zabytkowa cerkiew, obecnie kościół.
16. Kołaczna k. Nowej Sarzyny - rezerwat przyrody azalii pontyjskiej.
17. Komańcza - zabytkowe cerkwie i kościół, klasztor Sióstr Nazaretanek, miejsce uwięzienia Kardynała Wyszyńskiego.
18. Korczyna k. Krosna - szczególnie interesująca miejscowość krajoznawcza.
19. Lesko - zamek, pałac Kmitów, synagoga i cmentarz żydowski.
20. Lubaczów - Muzeum Regionalne, sanktuarium Maryjne.
21. Lubla - zabytkowy kościół drewniany.
22. Lutcza - zabytkowy kościół drewniany.
23. Miejsce Piastowe - sanktuarium M.B.Królowej Polski.
24. Narol - zabytkowy pałac Łosiów.
25. Nozdrzec - zabytkowy pałac.
26. Osiek Jasielski - zabytkowy kościół drewniany.
27. Piątkowa - zabytkowa cerkiew drewniana

28. Pilzno - zabytkowe kościoły, Muzeum Lalek.
29. Rownia k. Ustrzyk Dolnych - zabytkowa cerkiew.
30. Smolnik - zabytkowa cerkiew.
31. Solina - zaporą wodną, Jezioro Solińskie, ośrodek wypoczynkowy.
32. Stara Wieś k. Brzozowa - zabytkowy kościół i klasztor Paulinów, sanktuarium M.B. Starowiejskiej.
33. Strzyżów - zabytkowy pałac Dydyńskich.
34. Szklary - najdłuższy w Europie tunel kolejowy kolei wąskotorowej.
35. Tarnowiec - sanktuarium M.B. Tarnowieckiej.
36. Turzańsk - zabytkowa cerkiew.
37. Trzcinnica k. Jasła - największy ośrodek archeologiczny woj. podkarpackiego.
38. Ulanów - zabytkowa osada flisacka.
39. Ustianowa k. Ustrzyk Dolnych - dawny ośrodek szybowcowy, pomnik poświęcony pilotom.
40. Werynia k. Kolbuszowej - zabytkowy pałac Tyszkiewiczów.
41. Węglówka - dawna cerkiew, obecnie kościół, pomnik przyrody - dąb „Poganin”.
42. Wiśniowa - zabytkowy park i pałac Mycielskich.
43. Witkowice k. Ropczyc - zabytkowy dwór klasycystyczny.
44. Zagórz k. Leska - zabytkowy kościół i ruiny klasztoru Karmelitów Bosych.
45. Załuż k. Sanoka - ruiny zamku „Sobień”.
46. Zawada k. Dębicy - pałac Raczyńskich.
47. Zarzecze - pałac Morskich.
48. Zyndranowa - Muzeum Kultury Łemkowskiej.
49. Żarnowa k. Strzyżowa - tunel kolejowy z II wojny światowej.
50. Żyznów - zabytkowy pałac Łepickich.

Grupę wymienionych obiektów mogą i powinny uzupełniać inne, także interesujące, ciekawe miejsca i tematy, np. już opracowane i wdrażany w terenie naszego województwa „Szlak architektury drewnianej”. Trwają prace nad przygotowaniem kolejnego ciekawego szlaku turystycznego przebiegającego przez nasze województwo, „Szlaku gniazd rodowych Lubomirskich”.

Przedstawiony w „kanonie” spis, rejestr obiektów nie powinien być zamknięty. Na pewno nie ma w nim wszystkich obiektów, bo nie może być on zawsze pełny. „Kanon” powinien żyć, powinien być w miarę potrzeby poprawiany, uzupełniany, przy zachowaniu jego podstawowego układu.

III. Zakończenie.

Kanon jest i może być wykorzystywany wielostronnie, praktycznie przez wszystkich zainteresowanych. Może być inspiracją do wielu nowych tematów i opracowań.

Funkcjonujący od kilku lat regulamin zdobywania Odznaki Krajoznawczej Polski opiera się na „Kanonie Krajoznawczym Polski”. W ciągu 10 lat odznakę zdobyło w kraju kilka tysięcy osób, w tym najwyższy stopień /złoty z szafirem/ już kilkadziesiąt osób. Cieszy się ciągle dużą popularnością, szczególnie wśród młodzieży uprawiającej turystykę, krajoznawstwo.

W województwie podkarpackim jest referat /punkt/ weryfikacyjny odznaki, który mieści się w Regionalnej Pracowni Krajoznawczej Oddziału Polskiego Towarzystwa Turystyczno Krajoznawczego w Rzeszowie, ul. Matejki 2, /II piętro/. W placówce tej mieści

się także specjalistyczna biblioteka krajoznawcza, w której zbiorach znajduje się ponad 15 tys. pozycji. O wszystkich wymienionych w „kanonie” obiektach i miejscach krajoznawczych można tam znaleźć szczegółowe informacje.

Wielu nauczycieli przygotowuje swych uczniów do udziału w różnych olimpiadach, turniejach i konkursach. „Kanon” jest często dobrym materiałem wyjściowym, pomocnym przy poszukiwaniu tematów, pomysłów do np. oratorskich wystąpień w konkursach krasomówczych, do pisemnych bądź multimedialnych opracowań na konkurs krajoznawczy „Poznajemy Ojcowiznę”.

Studenci i słuchacze szkół wyższych, uczniowie szkół średnich w oparciu o „kanon” i bibliotekę krajoznawczą studiują i przygotowują prace dyplomowe, licencjackie, magisterskie.

Nieograniczone są także w tym zakresie możliwości dla wszystkich nauczycieli, którzy podejmują się prowadzenia edukacji regionalnej w szkołach.

Literatura:

1. Bieńczyk Grzegorz - Krajoznawstwo i jego związki z turystyką. Wydawca: Wyższa Szkoła Ekonomiczna. Warszawa 2003.
2. Kanon Krajoznawczy Polski. Pod red. Włodzimierza Łęckiego. Wydawnictwo PTTK „Kraj”. Warszawa 2000.
3. Krajoznawstwo. zarys teorii i metodyki. Praca zbiorowa. Wyd. PROKSENIA Kraków 2003.
4. Odznaka Krajoznawcza. Regulamin. Kanon Krajoznawczy Polski. ZG PTTK Warszawa 2000. Wyd. III uaktualnione.